

Zij zijn dit jaar de besten

Gisteravond werden deze acteurs bekroond voor de beste rollen van het seizoen. Hoger kunnen ze niet stijgen.

Door **HERIEN WENSINK**

Colombina 2012: Frieda Pittoors

Frieda Pittoors (1947) heeft als actrice een fascinerende dubbelheid. Geroemd wordt haar enerzijds onopvallende, en tegelijkertijd onontkoombare aanwezigheid op toneel. Ze is een kleine, frêle vrouw met felle, priemende blik en dwinrende stem. Ze oogt bescheiden, maar kan brutaal uit een regie breken. Haar eigenwijze gezicht suggereert doorlopend: ironie. Ze speelt een rol en levert er direct commentaar op. Soms krijgt het publiek plots een knipoog.

Haar rol van dienstster Dorine in *Tartuffe* bij Toneelgroep Amsterdam is ook gelaagd. Pittoors komt als eerste op, beent naar de rand van het toneel, blik uitdagend de zaal in, en zet dan een onvoorstelbare keel op. Met een vet Oost-Europees accent zingt ze oud-Nederlandse liedjes.

Ze zingschreeuwt uit volle borst en blijft tegelijkertijd beheerst: een orkaan op de vierkante centimeter. Dat toont niet alleen haar technisch vernuft, het zegt ook veel over haar personage. Deze immigrante heeft zich perfect aangepast aan haar opdrachtgever, maar ze méént het niet. Haar assimilatie is functioneel, berekenend. Verschuift de machtsverhouding, dan zingt ze weer een ander lied, met evenveel overgave.

De Vlaamse Pittoors speelde bij Proloog, Sater, Het Zuidelijk Toneel en Discordia voordat ze in 2005 toetrad tot het ensemble van Toneelgroep Amsterdam. Ze wordt niet alleen bekroond voor haar rol in *Tartuffe*, maar ook voor die in *De Russen!*

Daarin debiteert Pittoors met een gemoedelijk glimlachje bikkelharde xenofobische teksten. Valsvriendelijk is ze, en ze zet haar publiek volledig op het verkeerde been. Beide

rollen „onderstrepen de veelzijdigheid en de zeggingskracht van deze bijzondere actrice”, aldus de jury.

Theo d'Or 2012: Marlies Heuer

Een mond als een knipmes. Ze spuwt enkel vuiligheid. Soms slikt ze even, alsof ze het gal wegslikt. Haar tong glijdt langs haar boventanden – de mond droog van het klagen. Dan hervat ze fanatiek haar lamento.

De rol van de moeder in Thomas Bernhards *Am Ziel* (1981) is notoir lastig. Deze vrouw is een van de ergste creaties uit de toneelliteratuur: verongelijkt, sadistisch en manipulatief. Haar twee uur durende monoloog is een complexe taalpartituur van woede, teleurstelling, onvrede en verbittering. Zie die maar eens dynamisch, meeslepend en ook nog ontroerend te maken. In de regie van Paul Knieriem bij Toneelschuur Producties doet Marlies Heuer het. Met haar melodieuze tekstbehandeling, precieze bewegingstaal en expressieve mimiek toont zij zich meester van de partituur.

Heuer spreekt snel en zacht, met veel adem. Ze legt een verrassende lichtheid en humor in de tekst. Haar woordenstroom is fraai legato; haast zonder interpunctie, zonder adempauze. Aan het eind klimmen de zinnen steevast omhoog; ieder woord een verongelijkte vraag. Ze trekt haar wenkbrauwen verontwaardigd op. Haar ogen spert ze open: het oogwit glanst gevaarlijk. Soms richt ze de blik ontgoocheld naar de vloer en kleuren haar ogen zwart. Ze schakelt subtiel tussen aanvallend en terneer-geklagen. Zo ook in haar lichaamstaal: meestal is die fel, agressief: haar hoofd en ogen schieten snel heen en weer – als een vogel pikt ze op haar dochter in. Maar als ze even zit en uitrust – wijdbeens, de handen op de knieën, het hoofd in de schouders, zie je iets van de last die

op haar rust. En wanneer ze dronken naast haar stoel gaat zitten, weet Heuer die vreselijke vrouw zowaar even deerniswekkend te maken.

Marlies Heuer (1952) volgde een mimeopleiding, en dat zie je nog altijd terug in mimiek en gestiek. Inmiddels heeft ze een lange carrière in het (repertoire-)toneel. In 1998 kreeg ze al eens de Theo d'Or voor haar vertolking van Ibsens *Hedda Gabler* bij Caroussel. Voor haar bekroning voor *Am Ziel* is een citaat uit de tekst van toepassing: „De vreselijkste jas voor de grootste toneelspeler.”

Louis d'Or 2012: Hein van der Heijden

Als dorpsdokter Astrov in Tsjechovs *Oom Wanja* bij Hummelinck Stuurman is Hein van der Heijden een voormalig goudhaantje. Kon hij vroeger alle vrouwen krijgen en baadde hij in bewondering, ergens is er iets misgegaan. Nu woont hij alleen op zijn landgoed, heeft de tijd zijn charme doen verbleken en verslijt hij zijn dagen met zijn twee beste vrienden: Wanja (Pierre Bokma) en de fles. De komst van Jelena op het landgoed van Wanja doet iets van zijn oude elan opflakkeren.

In het samenspel met Bokma laveert Hein van der Heijden (1958) mooi tussen ergernis en erbarmen. De twee treiteren elkaar voortdurend, maar toch schemert altijd de liefde door hun pesterij. Als de opgeleefde Astrov balanceert Van der Heijden subtiel op de grens van euforie en melancholie.

Dat is ook te danken aan zijn verschijning: in zijn gezicht een bedaagde vijftiger, maar nog altijd met een jongensachtige energie. Zijn gelaatstrekken kunnen gekweld lijken, in zijn ogen schittert steevast de pret. Sinds zijn vertrek bij Toneelgroep Amsterdam (2001) is Van der Heijden als acteur ontegenzeggelijk gegroeid. Hij heeft meer rust in zijn spel, meer ontspanning. Zijn snelle, soms schmierende humor paart hij nu aan een verstillde tragiek, zijn jongensachtige charme combineert hij met levenservaring en berusting. Voor zijn rol in *Mighty Society 4* kreeg Van der Heijden in 2007 al de bijrolprijs Arlecchino.

De toneeljury prijst nadrukkelijk zijn groei: „Hein van der Heijden laat de laatste jaren een opmerkelijke ontwikkeling zien in zijn acteurscarrière, die dit seizoen culmineerde in twee indringende, expressieve rollen.”

Want net als Frieda Pittoors dankt Van der Heijden zijn prijs aan twee rollen: naast die van Astrov in *Oom Wanja* die van Vincent van Gogh in *Vincent en Theo* (regie Ger Thijs bij Hummelinck Stuurman). Hierin toont hij prachtig de wankel balans tussen ratio en waanzin. Of, in de woorden van de jury: „In *Vincent en Theo* geeft hij gedreven en technisch knap gestalte aan de manisch-depressieve, getroebleerde geest van een kunstenaar”.

Arlecchino 2012: Gijs Naber

Biff Loman gaat zwaar gebukt onder de veel te hoge verwachtingen van zijn vader, in Arthur Millers *Dood van een handelsreiziger*.

Eenmaal volwassen kan de voormalig golden boy en high school-sportheld geen baan, geen vrouw, geen richting vinden. Misschien is zijn doelloosheid wel direct het gevolg van het feit dat zijn vader hem in zijn jeugd zo heeft verwend.

Nog steeds ziet Biff de hoopvolle blik van zijn vader op hem gevestigd, de schittering in zijn ogen, de trots. De zoon zou zijn vader graag de hele kansloze, mislukte realiteit in zijn gezicht smijten – meerdere keren staat hij op het punt. Maar uiteindelijk kan hij hem de teleurstelling toch steeds niet aan doen.

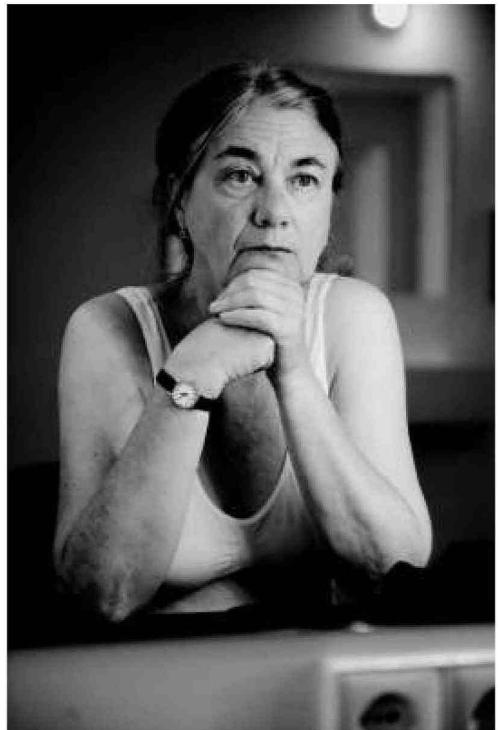
De regie van *Dood van een handelsreiziger* van Alize Zandwijk bij het Ro Theater werd geselecteerd voor het Theaterfestival, en Herman Gilis werd voor zijn rol van vader Willy Loman genomineerd voor een Louis d'Or. Maar het is de jonge Gijs Naber (1980), sinds 2007 vast aan het Ro Theater verbonden, die met de prijs naar huis gaat, voor zijn vertolking van het liefdevol-opstandige vaderskind Biff.

Even angstaanjagend als aandoenlijk is Naber in die rol. Soms is hij de woedende puberzoon, dan weer het kleine jongetje dat zijn vader zo graag blij wil maken. Naber schakelt virtuoos tussen de verantwoordelijkheid die Biff voelt voor zijn vader, en zijn innerlijk verzet daartegen. Het ene moment is hij zorgzaam, liefdevol, het volgende nurks, vol ingehouden woede.

In één prachtige scène laat hij die emoties elkaar zo snel opvolgen dat zijn innerlijk conflict hartverscheurend zichtbaar wordt. „Het sluimert en gist in deze jongen en de uitbarsting daarna is even beheerst als dramatisch”, schrijft de jury.

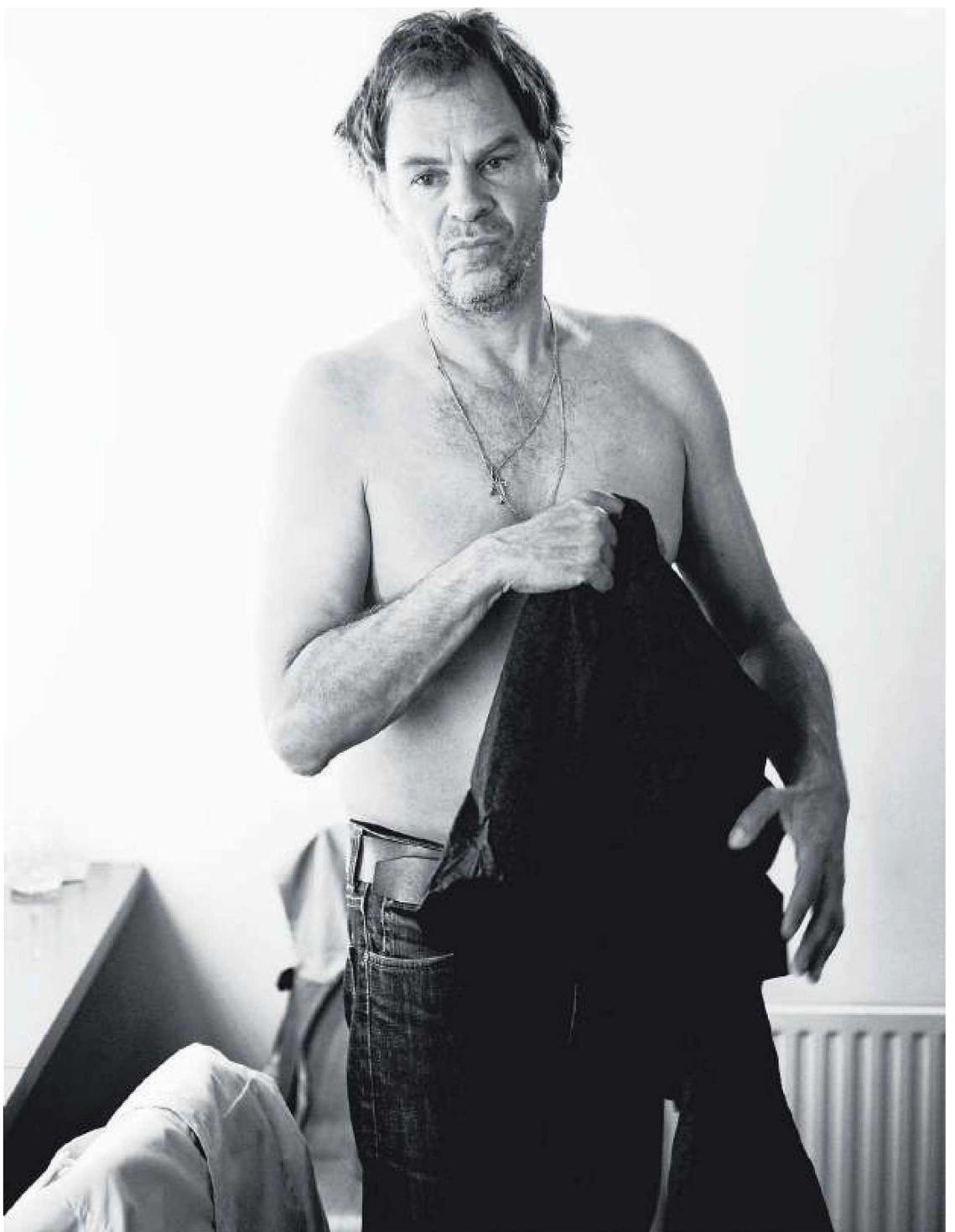
Prijs voor de beste mannelijke bijrol in 'Dood van een handelsreiziger'.

Prijs voor de beste vrouwelijke bijrol voor haar spel in 'Tartuffe' en 'De Russen'.

Prijs voor de beste vrouwelijke hoofdrol voor haar spel in 'Am Ziel'. Foto's Carla Kogelman

Prijs voor de beste mannelijke hoofdrol voor zijn spel in 'Oom Wanja' en 'Vincent en Theo'